

Таміла АЛЕКСЄЄВА

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ІВАНА ФРАНКА НА УРОКАХ МОВИ

У статті розглядаються можливості використання творів Івана Франка на уроках мови

В сучасних умовах розвитку української державності, коли відбуваються широкомасштабні процеси культурно-національного відродження країни, піднесення науки й освіти та повернення народу до своїх духовних скарбів, важливе значення надається громадянському вихованню молоді. Найважливішою рисою особистості громадянина є національна свідомість, любов до рідної землі, свого народу, його духовних цінностей.

Формування громадянських якостей особистості передбачає тісний зв'язок усіх навчальних дисциплін. У таких умовах все більше зростає роль української мови і як державної, і як засобу спілкування громадян країни.

Мова – загадковий феномен людини, бо вона – інформаційний простір, який формувався тисячоліттями, а кожне слово – носій інформації. Вона є визначальною ознакою держави, безцінною і невичерпною скарбницею культурного надбання народу, найважливішим засобом інтелектуального розвитку особистості¹.

У загальному річці гуманізації освіти мова може виконувати інтегруючу роль, тому що відтворює духовний світ української людини, сприяє активному становленню особистості. Як мистецтво слова, вона несе потужний заряд позитивної духовної енергії, що здатна впливати на людину, допомагати їй, підтримувати в будь-який час і за будь-яких історичних чи суспільних обставин. Через літературу мова допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ дитини, позитивно впливати на її свідомість, морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак.

Програма вивчення, вдосконалення, поглиблення знань української мови завжди була актуальною, вона не втратила своєї актуальності і сьогодні.

Усвідомлення передових концепцій минулого та аналіз мовної ситуації, яка склалася у наш час, дозволяє зробити висновок, що одним із важливих завдань освітньої галузі є реформування навчально-виховного процесу з урахуванням національно-мовних і культурних особливостей нашої держави, спрямованих на формування громадянських якостей молоді.

Аналіз досліджень і публікацій ХХ – поч. ХХІ ст. показав, що проблеми вивчення, розвитку, збагачення і вдосконалення української мови займали вагомe місце у науково-дослідній діяльності відомих науковців. Висвітленню широкого кола питань, пов'язаних з доцільністю використання в процесі формування громадянських якостей особистості інтеграції лінгво – дидактичних і мистецьких дисциплін, відводили значне місце у своїх працях педагоги (А.Алексюк, Ю.Бабанський, М.Вашуленко, Л.Паламар, Н.Пашківська, О.Савченко, М.Скаткін), психологи (В.Андрієвська,

---

¹ Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004 - 2010 роки // <http://zakon.zad.gov.ua>

Д.Богоявленський, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтьєв, І.Синиця), лінгвісти (А.Білецький, В.Виноградов, С.Єрмоленко, Л.Мацько, М.Пилинський, М.Плющ, О.Пономарів, Є.Чак, І.Ющук).

Ідея інтегрованого навчання є значним здобутком дидактики, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається здійснення мети якісної освіти². Нині ідея інтеграції як методичного явища із царини дискусій перейшла в царину практичних дій. Для школи процеси інтеграції в межах системи, що вже склалася, – явище не нове. Воно використовується ще з часів К.Д.Ушинського(метод навчання грамоти шляхом інтеграції письма і читання)³.

Ефективним засобом формування інтегрованих умінь і навичок є проведення мовно-літературної міжпредметної інтеграції.

Велике значення у навчально-виховному процесі на уроках мови мають мовленнєві зразки, тобто система текстів, зміст яких концентровано представляє національну культуру українського народу. Ознайомлення з такими текстами, побудованими по можливості на базі вже засвоєних відомостей, – один з можливіших шляхів входження юного покоління в українську культуру, покликаний сприяти формуванню патріотичної, інтелігентної особистості⁴.

Систематичним використанням кращих художніх текстів на уроках мови успішно формуються аналітико-синтетичні мовленнєві дії: уміння визнавати мовні явища у структурі висловлювань, свідомо використовувати їх під час самостійного повторення тексту, уміння самостійно узагальнювати, систематизувати одержані знання. Йдеться, таким чином, про формування міжпредметних зв'язків, які належать до вищого ступеня розумової діяльності, оскільки дають змогу комплексно використовувати здобуті знання, взаємно їх підпорядковувати, уникати суперечностей між розрізненим засвоєнням знань і вмінь з окремих, хоча й споріднених, предметів та необхідністю комплексно їх застосовувати у мовленнєвій практиці.⁵

Вважаємо, що використання творів Івана Франка, у яких сконцентрований широкий діапазон виявів духовності української нації, може стати не лише джерелом спостереження граматичних явищ, понять, категорій, а й рушієм формування патріотичної свідомості особистості.

На творах Івана Франка виховувалися вже понад десять поколінь українського народу. Іван Франко своєю невтомною натхненною працею в літературі і культурі возвеличив рідне слово. Він своїм могутнім талантом,

² Захлюпана Н.М., Кочан І.М. Словник-довідник з методики української мови. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – С. 49.

³ Усатенко Т.П. Інтеграція змісту освіти та навчання мови // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 11. – С. 49.

⁴ Програма для середньої загальноосвітньої школи. Рідна мова. 5 – 11 класи. – К.: Перун, 1999. – С. 5.

⁵ Вашуленко М.С. Інтегрування різних видів мовленнєвої діяльності у процесі вивчення рідної мови // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 18 – С. 5.

палким словом торував дорогу до того світлого дня, коли рідна Україна стане незалежною й щасливою, а українська мова і література засяють незгаслою зіркою на світлому небосхилі⁶.

Вшановуючи Івана Франка за його видатні твори, за його активну громадську діяльність, за його високий патріотизм, ми розуміємо, що він і сьогодні потрібний для відродження духовності, рідної культури й мови, для розбудови незалежної держави. Його ідеї, його твори будять нас до складних запитань, до незвичних інтерпретацій, до глобальних узагальнень.

Виходячи з вищесказаного, для вивчення синтаксису та пунктуації в 11 класі пропонуємо ряд вправ із можливими завданнями, дібраними з творів Івана Франка. Це сприятиме розвитку вміння бачити синтез мови і літератури, удосконалювати навички синтаксично аналізувати поетові речення, робити теоретичні узагальнення, виразно читати твори; формуватиме бажання дослідити корені геніального автора, виховуватиме художній та естетичний смак.

Наведемо зразки завдань.

Картка 1.

Виразно прочитай поезію, поміркуй над її змістом. Зроби повний синтаксичний розбір поданих речень із поезії І. Франка. Визнач художні засоби.

*Не мовчи, коли, гордо пишаючись,
Волегласно брехня гомонить,
Коли, горем чужим утішаючись,
Зависть, наче оса зла, бринить,
І сичить клевет, мов гадюка в корчи, –
Не мовчи!*⁷

*Хоч вічно злий тиран її вбива,
І переслідують підніжки власти,
Хоч птьма рада в гріб її укласти,
Проте вона вовік, вовік жива.
Хоч вихор злоби знай при ній шаліє,
Хоч божим іменем і тіп її кине,
Хоч деспота рука її визнаців гне,
Вона все проста, все росте й міцніє
("Наука")⁸*

*Блаженний муж, що йде на суд неправих
І там за правду голос свій підносить,
Що безтурботно в сонмищах лукавих
Заціплії сумління їх термосить.
Блаженний муж, що в хвилях занепаду,
Коли заглухне й найчутніша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду,
І правду й щирість відкрива, як повість.*

⁶ Стешенкова Т. Він і сьогодні з нами // Літературна Україна. – 1996. – 5 вересня. – С. 3.

⁷ Франко І. Вибрані твори. – К., 1957. – С. 103.

⁸ Там само. – С. 102.

*Блаженний муж, що серед гвалту й звуку
Стоїть, як дуб, посеред бур і грому,
На згоду з підлістю не простягає руку,
Волить зломатися, ніж поклониться злому.*
("На старі теми")⁹

Картка 2.

Прочитай рядки поезії. Про що в них йдеться? Перепиши речення, поставивши потрібні розділові знаки, накресли структурно – семантичні схеми речень, назви стиліові особливості речень.

*Я не люблю безпредметно тужити
Ні шум у власних слухати вухах.
Поки живий, я хочу справді жити,
А боротьби життя мені не страх.
Який я декадент? Я син народа
Що вгору йде, хоч був запертий в лъох,
Мій поклик: праця, боротьба, свобода,
Я є мужик, пролог, не епілог.*
("Декадент")¹⁰

*Мій синку, ти би мени балакав,
Сам над собою менше плакав,
На долю менше нарікав!
На шлях тернистий сам подався
Гцупко по тернах подрався, –
Чого ж ти іншого чекав?*
("Україна мовчить")¹¹

Картка 3.

Перепиши рядки поезії. Обгрунтуй вживання розділових знаків у поданих реченнях. Накресли схеми складних речень. До кожної з них склади власне речення, визначивши в ньому граматичні основи та морфологічні форми вираження головних членів.

*Та слави людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не богатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали;
На шляху поступу ми лиші каменярі.*
("Каменярі")¹²

*Та коли в робочу пору
В нашу хату і комору
Закрадаєсь лиходій,
Щоб здобуток наш розкрати,
Ще й на нас кайдани власти, -*

⁹ Франко І. Вибрані твори. – К., 1957. – С. 81.

¹⁰ Там само. – С. 78.

¹¹ Там само. – С. 75.

¹² Там само. – С. 30.

Чи й тоді святий покій?..
("Супокій")¹³

І чи ж перечить ся любов
Тій другій і святій любови
До всіх, що лють свій ніт і кров,
До всіх, котрих знетуть окови?
Ні, хто не любить всіх братів,
Як сонце божє, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмів
Тебе, кохана Вкраїно!
("Моя любов")¹⁴

Картка 4.

Постав потрібні розділові знаки, назви сполучні засоби між частинами речень, накресли схеми речень.

Мені вдалось що блідий півмісяць іде лісом, свертуючи пільму. Часом мигне і в таку хвилину якийсь глухий лоскіт залунає по пралісі, мов підземний грім, і слідом за ним затріщить лісовий велетень, валячися додоу. ("Рубач")¹⁵

От так спочив старий Захар Беркут на лоні тих богів, що жили в його серці і нашіптували йому весь вік чесні до добра громади вимірені думки. ("Захар Беркут")¹⁶

Давнє громадство давно забуте і, здавалося би, похоронене. Та ні! Чи не нашим дням судилось відновити його? Чи не ми се живемо в тій щасливій добі відродження про яку, вмираючи, говорив Захар, а бодай у досвітках тої щасливої доби? ("Захар Беркут")¹⁷

Отже, звернення до творів Івана Франка на уроках мови є досить логічним і дієвим. Лише частково використовуючи різноманітну і багатогранну творчу спадщину І. Франка, ми робимо уроки мови емоційно насиченими і створюємо атмосферу підвищеної уваги до слова. Це сприяє збагаченню мовлення учнів, прилучає до культурних надбань народу. Епіграфом до цих уроків можуть бути слова І. Драча: "Отож вчимося і знаймо стільки, як Франко. Працюймо стільки і так, як Франко. Бентежимося і мучимося, як Франко. І тим втішимо велику українську душу Франка, яка споглядає нас із свого безсмертя".

Таміла Алексеева. Использование произведений Ивана Франка на уроках языка.

В статье рассматриваются возможности использования произведений Ивана Франко на уроках языка.

Tamila Alekseeva. The Usage of Ivan Franko's Works at the Language Lessons

The article deals with the possibility of usage of Ivan Franko's works at the language lessons.

¹³ Франко І. Вибрані твори. – К., 1957. – С. 24.

¹⁴ Там само. – С. 40.

¹⁵ Там само. – С. 184.

¹⁶ Там само. – С. 136.

¹⁷ Там само. – С. 136.